

УДК 811.111:378.147

Біленко Т. Г.¹, Колбаса Д. О.²

¹ канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. КНТ-229 НУ «Запорізька політехніка»

ПОНЯТТЯ «РІДНА МОВА» В ЛІНГВО-ПОЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Основною формою категоризації та головним засобом концептуалізації, як визнають вчені, є концепт, що став предметом опису в працях закордонних і вітчизняних учених: С. А. Аскольдова, Д. Л. Лихачова, Н. Д. Арутюнної, Ю. С. Степанова, С. М. Воркачова й інших.

Метою роботи є аналіз лінгвокультурного вираження поняття «рідна мова» у творчості Т. Г. Шевченка. Наше дослідження передбачає виконання таких завдань: 1) проаналізувати проблему трактування поняття «рідна мова» в мовнолітературному дискурсі Т. Г. Шевченка; 2) розглянути домінантні ознаки поезії Т. Г. Шевченка із компонентом «рідна мова».

Концепт «рідна мова» в плані змісту виступає ейдетичним [побутовим, мовним] поняттям, суть якого розкривається насамперед у протиставленні концепту «чужа [іноземна] мова». Рідна мова – оберіг спільноти, знаряддя й водночас символ етнічного самозбереження, національної самобутності, вмістилище колективної історичної пам'яті, засіб самоідентифікації членів спільноти. Мовознавець В. С. Вашенко проводить паралелі концепту «рідна мова» із такими лексемами, як рідна мати, рідна земля, рідна країна, рідний народ тощо. Слововживання такого типу активно використовували й використовують українські поети, вчені, мислителі, зокрема М. С. Шашкевич, Т. Г. Шевченко, О. О. Потебня, І. Я. Франко, М. С. Грушевський, І. І. Огієнко та інші. У сучасній українській мові означення рідна [-ий, -е] має широкий діапазон вживання. Прикметник рідна має той самий корінь, що й лексема природна. Жодна мова, окрім рідної, не може передати особливості та нюанси матеріального й духовного буття етносу. Концепт «рідна мова» в його українському розумінні не може не містити в собі значень, маніфестованих цим коренем, й не мати ідіоетнічного характеру. Наприклад, у латинській мові однією з назв поняття, яке розглядається, є «*sermo natus*», що означає «природжена [вроджена, корінна] мова». Народ творить свою мову, лінгвалізує нею світ, зростає, живе й діє в її атмосфері. Визначальну роль у вихованні патріотизму, любові до рідного народу, формування самосвідомості, на думку Т. Г. Шевченка, має рідна мова. Вона є невмирущим виразником народних ідеалів, духовного збагачення: *Ну що б, здавалося, слова / Слова та голос – більш нічого / А серце б'ється, ожива, / Як їх почує...*

У мовотворчості поета поняття «рідна мова» [часто використовується лексема «слово» подекуди із тією ж семантикою] є однією з домінантних. Т. Г. Шевченко закликав розуміти й пізнавати рідну мову, тому що людина без любові до материнської мови не може бути вірною ні своєму народові, ні державі.

Поняття «рідна мова» у творчості поета реалізується через такі лексеми: *рідне слово, материнська мова, солов'їна мова, материнська пісня, стареча мова, божжа мова, моя мова, ласкавеє слово, святеє слово, наш язык, любий український язык, мильїй звук, задушевна, прекрасна мова, християнська мова*, за допомогою яких передаються ніжні почуття автора до рідної мови, народу та України зокрема. У віршах поета наскрізно звучить заклик до шанування української мови та держави, з метою досягнення кращої долі для українців: *...Любітеся, брати мої, / Україну любіте, / І за неї, безталанну, / Господа моліте. Свою Україну любіть, / Любіть її... Во время лютє, / В останню тяжкую минуту / За неї Господа моліть.*

Поет інтуїтивно відчував внутрішню форму цієї лексеми, її глибокий зміст, сприймав слово як щось винятково своє: *В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля...* та водночас часте протиставлення слов'янства «німецькій пучині»: *І брат з братом обнялися / І проговорили / Слово тихої любови / Навіки і віки! / І потекли в одно море / Слов'янській ріки!* Т. Г. Шевченко чітко окреслює опозицію рідна мова – москальська мова, яка виявляється як на прозовому, так і на поетичному тлі письменника: *Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по-своєму, будь ласка, – а не по-московському.., Кохайтеся, чорноброві, / Та не з москалями...* Концепт «рідна мова» в поета синонімізується із правдою, добром і домівкою.

Отже, розглядаючи поняття «рідна мова» в мовно-літературному дискурсі Т. Г. Шевченка, констатуємо, що значна кількість словосполук належить до лексико-семантичної групи на позначення почуттів – людських станів і має яскраво виражене позитивно-оцінне забарвлення в спогадах автора; проте він вказує й на історичну долю українців – якщо наступне покоління втрачає розуміння значення «слова», то мова поступово відмирає.

У мовотворчості Т. Г. Шевченка простежується вживання словосполучки рідна мова переважно із семами «своя», «наша», а також вона часто отожднюється із лексичною одиницею «слово». Аспект подальших досліджень убачаємо, зокрема, у цілісному вивченні ідіостилу Т. Г. Шевченка через ключові концепти.